

Litteratur

THEDE PALM:

Två antologier

Till sitt 100-årsjubileum gav Svenska Dagbladet hösten 1984 ut "Ett urval understreckare" (Svenska Dagbladets förlags ab). Det är en samling exempel på vad som sedan 1918 huvudsakligen på tidningens kultursida förekommit i form av, ja, understreckare. Efter som antalet sådana fram till nu överstiger 20 000, utgör de 27, som omtryckts, 1 promille av samtliga. Det uppenbarligen inte lätta men hedrande arbetet att göra ett urval lämnades till Leif Carlsson, kännare av SvD:s kultursidor sedan han anställdes för 25 år sedan och tidningens kulturchef åren 1969–81, numera ofta förekommande också på tidningens ledarsida.

Av de 27 utvalda författarna, som representeras av vardera en streckare, är 10 numera avlidna. Bland de övriga 17 har "vi som sysslat med att bära den dagliga bördan fått ett orimligt stort utrymme", skriver Leif Carlsson i ett företal. Orimligt är det väl inte – dessa författare är inte bara skickliga skribenter, de är också kunniga inom sina respektive områden. Ett exempel må här nämnas, valt därför att det både inom och utanför tidningens redaktion måste vara oomstritt. Så som Caj Lundgren behandlat en översättares problem kan ingen göra bättre.

Det skall också noteras, att bland de 27 inte mindre än 6 är eller har varit ledamöter sv Svenska akademien. Av de 27 är endast 2 kvinnor. Bland de tio bortgångna finns en författare, som inte var svensk utan engelsman. I gengäld blev han nobelpristagare i litteratur. Hans namn var Winston Churchill. Under de tider, då han inte satt i någon regering, försörjde han sig till stor del på sitt författarskap och fick då artiklar placerade också i SvD, givetvis på honnörspåsar under strecket.

Vad är egentligen en understreckare? Det är en artikel publicerad i Svenska Dagbladet, endast där, och alltid på samma plats i tidningen, nederst på kultursidan och avskild med ett streck från recensioner och artiklar i övrigt. Streckaren är undertecknad av författaren. Redaktionen tar ansvaret för dess kvalitet och dess omfång, så som tidningens standard kräver, men för innehåll och form svarar författaren själv.

Streckaren kan karakteriseras som en kort

essä, en studie av och kring ett givet ämne, ofta humanistiskt men lika gärna medicinskt eller naturvetenskapligt. Den kan utgå från en bok, men den är inte en recension. En sådan bedömer innehållet i en bok, berömer eller kritiserar. I streckaren omnämns boken och där kan fällas omdömen, men det väsentliga är att bokens innehåll sätts in i ett sammanhang. En god streckare kan vara god populärvetenskap, publicerad utan noter efter texten. Vad författaren vill ha sagt framställer han på grundval av eget kunnande och utan förklaringar varifrån han hämtat det.

Ett utmärkt exempel på uppbyggnaden av en streckare, initierad av en bok, ger Gunnar Unger. Han recenserade inte Ivar Andersons biografi över Otto Järte, men det framgår att han skrev om Järte i anledning av Andersons bok. Han kände själv den betydligt äldre Järte, och Anderson hade varit bådass chef. Resultatet, streckaren, blev en bild av en utpräglad personlighet, Järte, bedömd av två mycket olika personer, framlagd av en av dem på den klaraste svenska, utan ett överord, med fasthet och säkerhet.

Den som vet mycket kan ha mycket att berätta, men det är för den skull inte nödvändigt att alltid föreläsa. Folk är inte vana vid att lyssna för länge och inte har de tid att läsa för mycket heller. Det var annorlunda förr. Då kunde en streckare följas av fortsättning dagen därpå. Fredrik Böök kunde utnyttja möjligheten på sin tid – när han blev engagerad av ett ämne, öste han gärna och frikostigt ur sina outtömliga kunskapskällor. Han kunde också få göra vad ingen redaktionschef nu skulle godkänna: när hans streckare blev för lång, fick den gå över till nästa sida. Var den placerad på en höggersida, fick man vända bladet och fann där nederst att både streck och streckare fortsatte en bit in.

Leif Carlsson har av Böök valt en streckare från 1928, "Judisk historia", skriven i avslutning till några då nytänkbara skrifter. Författarna till dessa finns nämnda men inte mycket mer i Bööks engagerade, på mycket vetande baserade framställning. Det kan inte ha varit lätt för utgivaren att välja bland hans många kulturartiklar. Ingen kritik av valet som det utföll, men Böök var mer än de flesta förtjänt av det omöjliga, det att bli represen-

terad av flera streckare, kanske olika men typiska för denne mångfacetterade kulturpersonlighet. "Judisk historia" kombinerad med text "Resan till Bräcke kvarn" från 1946 hade varit en lycklig sammanställning men, som sagt, givetvis otänkbar i det här fallet.

Alla nu levande författare, som blivit representerade i boken, har tillfrågats om de godkända valet. Låt oss förutsätta att någon talat varmt för en annan av sina streckare. Låt oss gissa att Leif Carlsson stått fast vid sitt eget val. De avlidna har inte kunnat tala för sig, men en eller annan av dem hade nog också kommit med egna förslag.

Frans G Bengtsson, denne lysande essäist, hade förmodligen gett sig in i en lång diskussion. Han var yrkesförfattare och behövde arbeta för att få betalt. Ibland sökte han vida omkring för att finna ett ämne, som passade hans intressen och hans stil. Ibland föll ämnen direkt i famnen på honom under hans läsning. Vid ett sådant tillfälle skrev han sin kanske mest kända streckare, "Kapitlet om Jehu". Den blev också hans mest betydande, därför att både då och senare bibelöversättare otvivelaktigt studerat den och tagit intryck av den. De nuvarande översättarna av GT kan helt enkelt inte leverera samma kapitel oförändrat i 1917 års bibelöversättnings form, även om de verkligen ville.

Det är sant att en sådan auktoritet i stilfrågor som Karl Ragnar Gierow var kritisk mot "Kapitlet om Jehu" och antydde detta i en utomordentlig streckare, som Leif Carlsson valt ut. Kanske just därför hade Frans G Bengtsson förtjänat att få sin streckare omtryckt. Nu representeras han av "Om kärleksbrev", som leder av att författaren där utnyttjat sin talang att någon gång och vid behov koka soppa på en spik. Han har behandlat Abelhärd och Heloise, men ämnet har inte passat honom eller kanske inte räckt till och då har han skrivit generellt om brevväxlingar, som han inte läst därför att de inte existerat. Det är karakteristiskt för honom att han likafullt demonstrerat sin spiritualitet och detta har kanske varit ett av motiven till Leif Carlssons val.

Smaken kan alltså vara olika, men ett är säkert: de som utvalts av Leif Carlsson har hamnat i goda händer.

Ord och Bild

Ungefär samtidigt med Svenska Dagbladets streckare utkom "Antologi. Nio decennier med Ord och Bild. I urval av Magnus Bergh och Lars Bjurman. Inledning av Eva Adolfsson" (Ord & Bilds förlag.)

Först skall sägas att Eva Adolfssons inledning är bra. Den är kort, innehållsrik och saklig. Om urvalet av bidrag ur tidskriften – artiklar, recensioner, dikter, dialoger och annat – kan sägas att det sökt göra tidskriften rättvisa också långt före nuvarande tid med dess nya ambitioner.

Ord och Bild startades 1892 av Karl Wählin som en kulturtidskrift. Han förblev redaktör till 1937, alltså i 45 år, och även om sådana förmågor som Sven Rinman och Lennart Josephson trädde till och höll standarden uppe i åtskilliga år, hade konkurrens växt fram och läsekretsen hade förändrats. Tidskriften själv gjordes radikalt om på 1960-talet, särskilt i samband med studentrevolten 1968. Liksom den tidigare epoken är väl dokumenterad i antologin är den senare företrädd med sin tids författarskap, av vilket en del bidrag verkar vara rent tosigta.

Men de är inte ointressanta. De kan vara skrivna av begåvade personer, som gjort krampaktiga men allvarliga försök att vara "i tiden". Ett skolexempel är tre skribenters gemensamma studie av Astrid Lindgren med särskild hänsyn till Emil i Lönneberga. Denne visar sig enligt dem som någon som arbetar sig fram till en maktposition, han företräder "det prestationsbundna och därmed det kärleksfientliga", och en "konformistisk prestationsideologi präglar Astrid Lindgrens böcker om Emil, Pippi Långstrump och Karlsson på taket". Man kan skratta åt detta – författarna själva kan det inte ty de saknar humor – men samtidigt bör man nog uttrycka en viss beundran för deras moraliska mod att publicera sina tankegångar, om de kan kallas så, och rent av trycka om dem.

Den här typen av litteraturanlys får man i antologin tillfälle att jämföra med vad som presterats av sådana som Klara Johansson eller Thorsten Jonsson, den senare inte minst i sitt porträtt av Gunnar Björling. Men det finns fler likvärdiga artiklar.

Eftersom Frans G Bengtsson nämnts i

samband med SvD, kan det slutligen vara skäl att påminna om att han debuterade med en dikt i Ord och Bild. Den är inte återgiven här, men i stället får man läsa en essä av honom om gamla soldatvisor. Den är av hög klass. I den ingår dessutom den enklaste och mest geniala klagosång över en slagen fält-herre, som någonsin skrivits. Den är från

1525 och lyder: "Monsieur de la Palice est mort, / mort devant Pavie. / Un quart d'heure avant sa mort / il était encore en vie."

För senare tiders, särskilt nutidens skalders borde detta i sin enkelhet och samtidigt uttrycksfullhet framstå som ett ideal. Men så är, tyvärr, inte fallet.

ERIK ROSSANDER:

Att lära och förstå säkerhetspolitik

Ambassadör Sverker Åström har vid något tillfälle berättat hur den erfarne diplomaten skulle ge sin unge kollega den innersta sanningen om svensk säkerhetspolitik: "Hemligheten med svensk säkerhetspolitik", sade han, "är att landet ligger där det ligger, och världen ser ut som den gör".

I det yttrandet ryms mycket – bland annat att säkerhetspolitik är ett komplicerat område, och att man inte bör beträda det utan grundläggande kunskap. Man klarar sig dessvärre inte så värst länge med ett antal inlärd standardfraser. Problemet för lekmannen är att det är svårt att tillägna sig tillräcklig kunskap utan hjälp av bra, lättillgänglig litteratur. En modern sådan har saknats. Det är därför glädjande att professor Nils Andrén nu publicerat en bok som kort och gott heter "Säkerhetspolitik" (Utrikespolitiska Institutet, Stockholm 1984). Med den har vi fått en hanterlig och allsidig belysning på 150 sidor, jämte en fyllig och förklarande notapparat.

Som författaren själv påpekar, ökar intresset för säkerhetspolitiska frågor under orostider. Därmed blir också debatten runt dessa frågor livligare, vilket väl får anses vara ett hälsotecken. Ofta bygger emellertid debattörernas ställningstaganden på känslomässiga

engagemang i stället för på en systematisk analys av problemet. Detta medför att volymökningen inte alltid också innebär en kvalitetshöjning.

I och med tillkomsten av Nils Andrén's bok, finns åtminstone *förutsättningar* för ett ökat kunnande när det gäller säkerhetspolitiska frågor. Boken kan nämligen betraktas som en lärobok (vilket bland andra Militärhögskolan gjort, som anammat den som kurslitteratur), genom sin betoning på en pedagogisk framställning och förklaring av grundläggande säkerhetspolitiska teorier.

Dess första del behandlar sålunda begrepp och allmängiltiga grunder för säkerhetspolitiska analyser. Framställningen är klar och redig, och olika teorier belyses ofta av aktuella välkända internationella exempel.

Därefter beskrivs i en andra avdelning den svenska säkerhetspolitiken grundligt. Både dess förutsättningar – Sverige mellan Öst och Väst, och förhållandena i Norden – problem och lösningar redovisas ganska utförligt. Även om författaren anslår en lidelsefri saklig ton, väjer han inte för att diskutera även sådana frågor som i den allmänna debatten ofta beläggs med tabu, t ex "Alliansfrihetens pris", "Samhällets sårbarhet" och inte